

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - קרית הבעש"ט פתח תקוה

"זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" (שמות י"ג, ג')

בפרשת 'בא' נאמר: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יִצְאֶתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְחַזֵּק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִצֵּיט, וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ" (שמות י"ג, ג').

מתי חלה החובה לזכור

זכירה בכל יום - רש"י אומר: "זכור את היום הזה - למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום". וכיצד לומד זאת מהפסוק? מסביר **'המזרחי'**: "נראה לי שהוציא זה ממילת 'זכור', שהוא לשון הווה, שפירושו תהיה זכור זה תמיד". כלומר, שלא בא בלשון ציווי - 'זכור' אלא בלשון הווה או מקור.

ונראה לומר, שזה פשוט ואין צורך להוכיח זאת שאין הכוונה שיזכור תמיד הכוונה לכל היום, כי זה דבר שלא יתכן, אלא שבכל יום יזכיר לעצמו, שלא יעבור יום מבלי שייזכר ביציאת מצרים. ואפשר לדקדק זאת מדברי רש"י שאומר - 'מזכירין', שבכל יום צריך להזכיר, ובפשטות הכוונה שפעם ביום יזכיר לעצמו את ענין יציאת מצרים.

בעל **'שפתי חכמים'** אומר: "מדכתיב זכור בקמ"ץ משמע **זכור תמיד**, כמו שפירש רש"י בפרשת יתרו (להלן כ, ח) על פסוק זכור את יום השבת". **משמע**, לכאורה, שצריך לזכור **תמיד** - כל היום בכל אחד מימות השבוע. וכמו שאומר רש"י בפרשת 'יתרו': "זכור לשון פעול הוא, כמו (ישעיה כב) אכול ושתו (ש"ב ג) הלך ובכה, וכן פתרונו - **תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת** (ביצה טז)".

אך מהדוגמא ממס' **'ביצה'** ניתן לדייק, שאין כוונתו שבכל רגע ורגע צריך לחשוב על השבת, אלא רק בזמן שמתעורר עניין לכך, כמו שאם מזדמן לו חפץ יפה, ורוצה להשתמש בו ביום חול, יזכור את יום השבת ויזמין את החפץ עבור שבת. וכך גם לענין יציאת מצרים שבכל פעם שרואה או שומע משהו שקשור לנס או דבר שניכר בו השגחה אלוקית, שייזכר בנסי יציאת מצרים. **מה עוד**, שגם שם המפרשים דנים בשאלה, שלכאורה הדוגמא הזו של אדם המוצא חפץ שיהא מזמינו לשבת זה רק לדעת **ב"ש** אך ההלכה היא **כב"ה**.

וכן **'רמב"ן'** שם בפרשת 'יתרו' מביא על **דרך הפשט מה'מכילתא'** שהיא מצוה **שזכור תמיד בכל יום** - את השבת שלא נשכחוהו, ולא יתחלף לנו בשאר הימים, כי בזכרנו אותה תמיד יזכור מעשה בראשית בכל עת, ונודה בכל עת שיש לעולם בורא, והוא צוה אותנו באות הזה. וברור, שהכוונה שבכל יום מימות החול שיזכור שביום השביעי תהיה שבת, ומספיק לזכור זאת פעם אחת ביום. וכן אומר שם בעל **'אור החיים הקדוש'**: "זכור את יום השבת וגו' פירושו **שיזכרהו מיום ראשון**".

וכמו **ש"רבי יוסף כבוד שור'** מדרוך שם כיצד יש לעשות זאת: "זכור את יום השבת - הוזהיר לזכור את יום השבת, שתשמרו למנות ימי השבוע, שלא תחליפו שבת ביום אחר". **וה'ספורנו'** מביא רעיון נוסף: "זכור... לקדשו... הזהיר שיסדר האדם עסקיו בימי המעשה, באופן שיוכל להסיח דעתו מהם ביום השבת".

ורמב"ן' מביא שם את הגמ' במס' **'פסחים'** (ק"ו ע"א) שלומדת מהפסוק - **'זכור את יום השבת לקדשו'**, זכרהו על היין בכניסתו. ואין הכוונה שרק בכניסת השבת יש לזכור את השבת, אלא שבכניסת השבת צריך לקדשו **בדברים**, וכמו שאומר שם **'המאירי'**: "מצות עשה לקדש את יום השבת **בדברים** שני זכור את יום השבת לקדשו ועיקר הקידוש בכניסתו בלילה", אך על עצם חובת הזכירה מסכם שם **'רמב"ן'**: "אבל זכור את יום השבת מצוה לזכרו תמיד בכל יום".

וכן משמע מדברי **'רבנו בחיי'** שצריך להזכיר את יציאת מצרים פעם אחת ביום ופעם אחת בלילה: "ומה שאמר **זכור את היום הזה**, הוא מצות עשה **לזכור יציאת מצרים בכל יום**, ודרשו חז"ל (ברכות יב ע"ב) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך (דברים טז, ג), ימי חיך הימים כל ימי חיך הלילות. זהו שאמרו חז"ל (ברכות יב). **אמת ואמונה ערבית, ואמת ויציב שחרית, הוא הזכרון ביום ובלילה** שהוא כנגד מדת רחמים ומדת הדין, וזהו שאמר **כי בחוזק יד מדת הדין, הוציא ה' מדת רחמים**".

"כי בחוזק יד" - מה כוללת מצוות הזכירה, ומתי חלה מצווה זו

לזכור את כל הנסים שהיו במצרים - בתחילת הפסוק נאמר: "**זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מִבֵּית עֲבָדִים**", ומשמע בפשטות שצריך לזכור רק את יום היציאה, והנס הגדול שקרה ביום זה. אך לפי ההמשך: "**כִּי בְחַזֵּק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִצֵּיט**" ניתן ללמוד, שצריך לזכור את כל הנסים שהיו במצרים עד ליציאה עצמה.

וכן פוסק **'רמב"ם'** (הלי חמץ ומצה פ"ז ה"א): "מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר **זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים**, כמו שנאמר **זכור את יום השבת**".

זכירה בליל חמשה עשר בניסן - בהמשך דבריו אומר **'רמב"ם'**: "**ומנין שבליל חמשה עשר**, תלמוד לומר - **והגדת לבנך ביום ההוא** לאמר בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך". כלומר, שהמצווה חלה בליל חמשה עשר בניסן.

וא"כ, **מתעוררת השאלה**, שהרי לעיל למדנו מהפסוק - **זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים**, שיש חיוב לזכור את יציאת מצרים **בכל יום**, ואילו **'רמב"ם'** לומד מפסוק זה שיש לספר ביציאת מצרים **בליל חמשה עשר בניסן**, ואת המועד הזה הוא לומד מהפסוק - **והגדת לבנך ביום ההוא!**

מצוות זכירת יציאת מצרים ומצוות סיפור נסי יציאת מצרים

ונראה לומר, שישנה מצווה תמידית לזכור כל יום את יציאת מצרים, ומצווה זו יכול אדם לקיים אף על ידי מחשבה בלבד, ועדיף שיזכיר זאת במילים, כמו בתפילות שחרית וערבית, אך אין צורך לספר את הנסים שנעשו במצרים, אלא רק את עצם היציאה, כמו שאומרים בקריאת שמע - **'אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים'**. ומצווה זו נלמדת מפשט הפסוק - **'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים'**.

אך מתוך ההשוואה לשבת, **'רמב"ם'** לומד שישנה מצווה נוספת, והיא **לספר את נסי יציאת מצרים** בדיבור, כמו שיש לקדש את השבת בדיבור. ומהפסוק - **והגדת לבנך** הוא לומד שהמצווה לספר חלה בליל חמשה עשר בניסן.

מצוות הספור לבן והמצווה לספר לעצמו

ב'ספר המצות לרמב"ם' (מצות עשה קנ"ז) אנו לומדים על חלוקה אחרת: "שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר מניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר, וכל מי שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו לנו המצרים מעול וחמס ואיד לקח השם נקמתנו מהם, ובהודות לו על מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב, כמו שאמרו כל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. והכתוב שבא על הצווי הזה הוא אמרו - **והגדת לבנך** ביום ההוא וגו', ובא הפירוש והגדת לבנך... ביום ההוא... בעבור זה - לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך... ולשון **מכילתא** מכלל שנאמר כי ישאלך בנך... אין לי אלא בזמן שיש לו בן **בינו לבין עצמו** **בינו לבין אחרים** מנין תלמוד לומר - ויאמר משה אל העם **זכור את היום הזה**... וכבר ידעת לשון אמרם אפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה כלה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". ולסיכום, מצוות הסיפור לבן נלמד מהפסוק 'והגדת לבנך', ומצוות הסיפור לעצמו נלמד מהפסוק - 'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים'.

"למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך" פסוק שלישי שמדבר על מצווה זו בפרשת 'ראה': "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים **למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך**" (דברים ט"ז, ג'). **מזכירין יציאת מצרים בלילות** - ועל פסוק זה דורשים במשנה במס' 'ברכות' (א', ה'): "**מזכירין יציאת מצרים בלילות**. אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר - **למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך**, ימי חיידך הימים, כל ימי חיידך הלילות..."

וכן פוסק **'רמב"ם'** (הל' קריאת שמע פ"א ה"ג): "אע"פ שאין מצות יציאת נהגת בלילה קוראין אותה בלילה, מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים, ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה, שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך". **ולסיכום**, פסוק שלישי זה בא ללמד שיש להזכיר את יציאת מצרים אף בלילות, ונדקדק בדברי המשנה ורמב"ם שלא מדברים על מצוות סיפור יציאת מצרים, אלא על המצווה לזכור את יציאת מצרים.

'מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות'

ואם כן נוכל לשאול בלשון מליצית - **'מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות'**, הרי בכל לילות יש מצוה לזכור את יציאת מצרים, א"כ במה נשתנה הלילה הזה, מה המיוחד במצוה זו? **והתשובה תהיה** - שההבדל בין שתי הזכירות הוא, שבכל יום צריך רק לזכור את עצם היציאה, אך בליל פסח צריך לספר בפרוטרוט על הדרך בה יצאנו ועל הנסים שהתרחשו.

מטרות שונות לשתי מצוות אלו

ונוכל לבאר, ששתי מטרות שונות למצוות אלו. המצוה לזכור כל יום את יציאת מצרים היא מצוה בסיסית כדי לקבל עלינו עול מלכות שמים, והיא הבסיס לכל המצוות, וכפי שבא לידי ביטוי בפסוקים רבים, כגון: 'אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים' (שמות כ', ב'), 'אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים אני ה' אלקיכם' (במדבר ט"ו, מ"א), 'ושמרתם מצוותי ועשיתם אותם אני ה', המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים' (שמות כ"ב, ל"א), 'כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלקיכם' (ויקרא כ"ה, נ"ה). ולכן צריך להזכיר את יציאת מצרים גם ביום וגם בלילה. אך, **בליל פסח** זו מצוה מיוחדת שבה צריך לפרט את כל הניסים, בכדי להחדיר בבנים ובנו את כוחו של ה', יכולתו, השגחתו, שליטתו על כל העולם: דומם, צומח, חי ומדבר, בשמים ובארץ, וזה ניתן רק ע"י תיאור מפורט של כל הניסים.

בשולי הדברים

א. הקשר בין זכירת יציאת מצרים וזכירת יום השבת לזכירת חודש ניסן

חשוב לזכור את חודש ניסן - "החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה". אומרים חז"ל, שכאן הקב"ה ציווה אותנו לספור את חודש ניסן כחודש הראשון מבין 12 חודשי השנה. וזאת, בכדי שזכור תמיד את חשיבותו של חודש זה שבו יצאנו ממצרים.

ומסביר זאת **'רמב"ם'** (שמות י"ב, ב'): "וטעם החדש הזה לכם ראש חדשים, שימנו אותו ישראל חדש הראשון, וממנו ימנו כל החדשים שני ושלישי עד תשלום השנה בשנים עשר חדש, כדי שיהיה זה זכרון בנס הגדול, **כי בכל עת שזכיר החדשים יהיה הנס נזכר**, ועל כן אין לחדשים שם בתורה, אלא יאמר **בחדש השלישי** (להלן י"ט, א'), ואומר ויהי בשנה השנית **בחדש השני** נעלה הענן (במדבר י', י"א), ובחדש **השביעי** באחד לחודש וגו' (שם כ"ט, א'), וכן כלם".

וממשיך ומקשר זאת לזכירת שבת: "וכמו שתהיה הזכירה ביום השבת במנותינו ממנו אחד בשבת ושני בשבת... כך הזכירה ביציאת מצרים במנותינו החדש הראשון והחדש השני והשלישי לגאולתנו... אם כן כשנקרא לחדש ניסן ראשון ולתשרי שביעי, פתרונו - ראשון לגאולה ושביעי אליה וזה טעם ראשון הוא לכם, שאיננו ראשון בשנה, אבל הוא ראשון לכם, שנקרא לו לזכרון גאולתנו".

ב. "ולא יאכל חמץ" - נאמר בפסוק - 'כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה, **ולא יאכל חמץ**', האם זה דין נפרד או מקושר לתחילת הפסוק. וכן שואל **'רבנו בחי'**: "**מה ענין חמץ אצל חזק יד**" ומסביר: "אלא בא הכתוב לרמוז כי החמץ רמז למדת הדין, ומפני שישראל השיגו היד הגדולה שהיא מדת הדין, על כן אסר והרחיק להם את החמץ, לרמוז להם שירחקו מלהאמין במדת הדין לבד שלא יקצצו בנטיעות ושלא יאמינו שמדת הדין בלבד עשתה זאת, לפי שהוא יתברך ובית דינו היו שם. וזהו שכתוב בבריאת עולם בראשית ברא **אלהים** ואחר כך ביום עשות ה' **אלהים**, ועל כן אמר כי בחזק יד הוציא ה' אתכם, כי ה' המוציא לא היד בלבד, **וזה טעם איסור החמץ על דרך הקבלה**, ומזה הענין הכתוב את האוכל חמץ בפסח בחיוב כרת מדה כנגד מדה, כי כל אוכל חמץ בפסח הנה הוא מקצץ בנטיעות ועל כן ונכרתה הנפש ההיא וגו', והבן זה".

ברכת פסח כשר ושמח לכל לומדי הכולל ובני משפחותיהם

המצב במדינה - אנו מקדישים את כל השיעורים לע"נ הנרצחים והחללים, לרפואת כל הפצועים, להחזרת כל החטופים, ולהצלחת צה"ל וכל עם ישראל, בעזרת ה' תשועת ה' כהרף עין. ביחד ננצח.

לרפואה שלימה - הגיליונות והלימוד מוקדשים לחודש לרפואת עופר ניסים בן שרה שיחי'.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד מוקדשים לע"נ: ר' ישראל יצחק בן יעקב קנר ז"ל. ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנוס ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'.

עברנו ללמוד צבית הכנסת 'קהל חסידים'. ניתן להצטרף גם לדרך הזוס, וגם לדרך הטלפון, לפרטים נא לפנות למייל למטה. שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net